

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Постановка проблеми. Зростаюча роль фізичної культури і спорту, конкретизація завдань, що стоять перед фізкультурним рухом, постійно вимагає вдосконалення організаційної структури управління розвитком фізичної культури і спорту на основі наукового підходу і свідомого, цілеспрямованого використання законів соціального та економічного розвитку суспільства, а також специфічних закономірностей фізкультурного руху.

Домагаючись розвитку фізичної культури і спорту необхідно бачити як кількісну, так і якісну сторони цього процесу в той чи інший період з урахуванням кінцевих результатів. У зв'язку з цим, вагомого значення набуває процес удосконалення підготовки фахівців, здатних вирішувати ці завдання, що володіють високим рівнем розвитку особистісних якостей, професійних здібностей, професійно-значущими вміннями і навичками, які мають ґрунтовні знання зі своєї спеціальності.

Аналіз попередніх досліджень. Величезну роботу з утвердження педагогічної майстерності як базової дисципліни в системі професійно-педагогічної та практичної підготовки майбутнього вчителя було зроблено С.Сисоевою [1]. Тенденцію розвитку педагогічної майстерності вчителя середини XVI – кінець XX ст. проаналізував О. Лавріненко [2].

Говорячи про підготовку фахівців всіх напрямків у вищій школі, необхідно відзначити, що їм мають бути притаманні та необхідні в майбутній роботі якості новатора, експериментатора, дослідника, психолога, педагога і вихователя [3-5].

Метою цієї статті є забезпечити процес формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Динаміка професійного становлення кожного конкретного викладача проходить за певними ступенями професійного стану особистості, що свідчить про його професійну готовність. Необхідно виділити наступні фактори, які впливають на професійне становлення особистості фахівця ФК і С, тісно взаємопов'язаних між собою: 1) істотні зміни в соціальному житті; 2) система вимог суспільства до викладача; 3) соціальні умови мікросередовища, що безпосередньо впливають на особистість; 4) стан здоров'я викладача; 5) непередбачені обставини.

У процесі розгляду структури професійного становлення молодого викладача можна констатувати, що це соціальний процес, що забезпечує перетворення особистості в суб'єкт життєдіяльності, збагачений новими способами діяльності, новим типом ставлення до оточуючих і до самого себе. Успішність професійної підготовки таких викладачів буде залежати від того, якою мірою збагачується їх духовна і особиста культура, якими професійними якостями вони будуть володіти, на скільки точно зможуть прогнозувати ситуацію в суспільстві до моменту закінчення навчального закладу. Тип викладача-інформатора, передавача навчальної інформації йде в минуле. Фахівець має бути творчою особистістю, що володіє ґрунтовними знаннями свого предмета і розвиненими професійно-педагогічними вміннями, що складають основу його професійно-педагогічної майстерності.

У процесі формування потреб у професійному вдосконаленні необхідно виділити такі рівні: пасивний, ситуативний, активний. Пасивний полягає в тому, що потреба у професійному самоствердженні слабо виражена, що проявляється в слабкому занятті саморозвитком, самоосвітою.

Ситуативний рівень характеризується нестійкістю процесів саморозвитку, самоосвіти. Не завжди ці процеси усвідомлюються фахівцем. Активний рівень проявляється у високому розвитку процесів саморозвитку, самоосвіти.

На шляху формування професійно-педагогічної майстерності фахівця обов'язковий чуттєво-емпіричний компонент пізнання, на якому відбувається засвоєння предмета професійної діяльності.

Фахівець ніби пропускає через себе гаму відчуттів і образів, які супроводжують навчальні, методичні, практичні та інші заняття. У процесі професійної підготовки майбутній викладач намагається оволодіти тими видами знань, умінь і навичок, які вже будуть затребувані в перші роки роботи. І все це відбувається в процесі практичної і теоретичної діяльності, в процесі навчання і виховання. Особливо посилюється засвоєння предмета професійної діяльності, якщо це відбувається в процесі саморозвитку, самооцінки, самодіяльності. Сама приставка «само-» говорить про те, що в цей процес включається сама особистість, мобілізуючи свої внутрішні рушійні сили. Джерелом професійного розвитку викладача, якщо його розглядати як процес саморозвитку, є самоаналіз і самооцінка. У результаті самооцінки у викладача з'являється незадоволеність своїм професійним станом, розвитком своїх професійних якостей і навичок, які були досягнуті в результаті певної педагогічної діяльності.

Суттєво важливим для вищої школи є практична підготовка студентів. Для фахівця вищої кваліфікації практика є відображенням і втіленням наукової теорії.

У визначенні змісту практичної допомоги в процесі підготовки студента однаково необхідно як вивчення сучасної практичної діяльності фахівця відповідного профілю, так і вивчення прогнозованої діяльності випускника. Закінчуючи вищу школу, студент має бути цілком підготовлений до своєї практичної діяльності на тому рівні, який відповідає існуючим вимогам.

Важливо також зазначити, що зміст практичної підготовки, проведення практичних занять студентами буде оптимальним лише тоді, коли вони в процесі навчання набудуть досвіду практичної роботи. Тільки на власній практиці студенти можуть переконатися у взаємозв'язку теоретичного і практичного змісту знань закладених в їх підготовку як найважливішої умови творчої професійної діяльності.

Підготовка викладача відбувається в процесі засвоєння багатьох видів діяльності (навчальної, наукової, методичної, виховної тощо), які інтегруються в його особистості. Зазначені види діяльності викладача - це той пластичний матеріал практики, в якому відбувається опредметнення його професійних здібностей, умінь і навичок. Необхідно, щоб професійна підготовка викладачів у сучасному ВНЗ у процесі навчальної, наукової, методичної та іншої діяльності була орієнтована на виробництво потенційних можливостей особистості, її творчої бази, необхідної для ефективного здійснення викладацької роботи.

На думку В.Аганісян до теперішнього часу не склалося сталого визнання стрижневий ролі самостійності в соціальному і професійному становленні творчої особистості. Молоді вчителі недостатньо орієнтуються в обстановці і не завжди правильно реагують на ті чи інші зміни в колективі, недостатньо володіють емоційною промовою, спостережливістю, мімікою, дикцією. Вони відчувають труднощі у підготовці та проведенні навчальних занять, у використанні на уроках міжпредметних зв'язків, сучасних наочних посібників і технічних засобів навчання, але мають у необхідній мірі вмінням діагностувати причини неуспішності. Багато молодих педагогів не вміють застосовувати теоретичні знання у процесі вирішення конкретних педагогічних ситуацій, слабо знають педагогічну та методичну літературу, шкільні навчальні програми та підручники з відповідних предметів.

Дані Т. Полякової свідчать, що найбільші труднощі в роботі з дітьми відчувають учителі, які не мають стажу роботи. Їх труднощі в основному пов'язані з «технологією» професії: з вибором форм навчання, структури уроку – 62%, з відбором змісту і дидактичних засобів навчання – 41%, з визначенням методів керівництва учнями – 69%, зі складанням календарно-тематичного поурочного плану – 31%, з аналізом змісту програми – 58%.

Успішність вирішення важких завдань реформи вищої освіти багато в чому залежить від ефективності підготовки вчителів і викладачів. Праця вчителя, викладача – складний процес. У структурі діяльності вчителя Н.Кузьміна виділяє кілька елементів. Перший із них

пов'язаний з педагогічною інтерпретацією соціальних явищ, своєрідним перекладом суспільних цілей і завдань на мову педагогічних цілей і завдань. Мова, на її думку, йде про педагогічне передбачення, прогнозування майбутньої діяльності. Другий елемент включає методичне осмислення, інструментовку навчально-виховних впливів; третій - безпосередню організацію цих впливів, використання в якості навчально-виховних засобів можливостей навчальної, позакласної та позашкільної діяльності, різних інформаційних і виховних впливів макро- і мікросоціального середовища. Нарешті, четвертий елемент пов'язаний з аналізом досягнутого результату, співвіднесенням його з висунутими цілями і завданнями.

«Відстрочення результату і його залежність від впливу безлічі чинників, а також відома суб'єктивність оцінок робить важковимірюваною ефективність навчально-виховних впливів». Загалом, з усіма елементами цілком можна погодитися. На наш погляд, тут криються старі авторитарні підходи до формування особистості шляхом впливу на неї. У зв'язку з переорієнтацією освіти на активну особистість, необхідно створювати умови для саморозвитку (тобто творчість, співтворчість, самодіяльність, самостійність, саморозвиток та ін).

В останні роки зросла кількість досліджень у галузі основних психологічних проблем: педагогічної орієнтації та відбору, системного аналізу педагогічних функцій і професійного аналізу педагогічної діяльності, визначення критеріїв професійної та особистісної готовності до вирішення педагогічних завдань, вивчення ролі вчителя, викладача в їх взаємодії та взаємовідносини з учнями та студентами, у постійному підвищенні активності і самостійності останніх у навчально-виховному процесі, обґрунтування характеру психологічних ланок у загальній системі підготовки вчителя, оптимізації його стажування та адаптації до викладацької і виховної діяльності.

Питанням формування у майбутніх учителів різних професійних якостей були присвячені дослідження Н. Кузьміної, А. Щербакова. Як свідчить В. Ковальов, «навички, вміння, знання в більш широкому сенсі – здатності утворюються не тому, що людський індивід слід програмі, запропонованої йому предметною діяльністю, а тому, що його власна життєдіяльність змушує його використовувати засоби, що подаються діяльністю товариства для становлення і розвитку його власних потреб і сил, для розширення його зв'язків з суспільством, розгортання його активності». У динаміці становлення окремих педагогічних навичок можна виділити наступні закономірності:

1. Нерівномірність удосконалення навичок виконання професійних операцій.
2. Удосконалення окремих педагогічних навичок у структурі професійної діяльності носить гетерохронний характер.
3. Прояв відмінностей у величині вихідного рівня інтенсивності росту показників, що характеризують формування професійних навичок в однієї і тієї ж особи.
4. Спостерігається розбіжність у величині вихідного рівня і темпах зростання показників професійної діяльності у різних викладачів.

Одним із завдань становлення фахівця є розвиток різних його професійних якостей і умінь.

В умовах переходу до ринкової економіки важливим компонентом професійного становлення викладача є його підготовка, яка забезпечує виявлення і стимулювання притаманних кожній особистості виявлення здібностей і можливостей, відповідно до своїх поглядів, установок, життєвих планів і ціннісних орієнтацій.

Рівень професійного становлення викликаний потребою придбання необхідного мінімуму навичок і умінь, без яких педагогічна діяльність неможлива. Це рівень елементарної творчості, здійснюваний часто методом проб і помилок. Через нього в тій чи іншій мірі проходять всі молоді вчителі. Ефективність творчості багато в чому залежить від теоретичної підготовки і здібностей педагога. У процесі професійного становлення викладача повинна складатися стійка система його професійних потреб, здібностей і установок. Особиста самосвідомість викладача виступить тут як центр його внутрішнього світу, як регулятор його професійної активності, як інтегральна характеристика сформованих професійних здібностей,

знань, умінь і навичок. Отже, професійно-педагогічна майстерність педагога – це накопичення знань, умінь, досвіду практичної діяльності, придбання майстерності у формуванні ставлення до професії, емоційно-особистісна захопленість нею.

Процес забезпечення професійно-педагогічної майстерності особистості включає конструювання способів оволодіння операційною стороною діяльності, яка своїм змістом формують мотиви професійного навчання, а також комплекс заходів, спрямованих на усвідомлення суб'єктом навчально-професійної і власне професійної діяльності, соціальної значимості своєї професії. Розглядаючи ці явища в процесуальному підході, слід зробити висновок про те, що настільки повільне просування, розтягнутість входження в нормальну професійну діяльність, часто фактично перевершує терміни навчання у вузі, є одним з фактором, що гальмують соціальний і економічний розвиток. Але водночас цей процес повинен належати до числа звичайних, нормальних процесів застою. Між практично не розвиваючою системою суспільного виробництва і низькою якістю підготовки фахівців у ВНЗ склалося якесь «економічна рівновага».

Як правило, фахівці, які добре адаптуються у вузі, можуть реалізувати свої знання, уміння і навички, не кидають педагогічну діяльність, менш схильні до текучості. У них вище професійна мобільність, творча активність, цілеспрямованість.

В останні роки дослідження професійного становлення особистості ведуться на основі особистісно-діяльнісного підходу, що враховує єдність мотиваційної та операційної сфер навчально-професійної і власне професійної діяльності. Процес професійного становлення особистості відбувається за внутрішніми закономірностями і виступає як специфічна форма соціального руху, соціального та професійного розвитку викладача.

В. Кемеров вважає, що становлення особистості дозволяє зрозуміти її не тільки як момент громадського руху, але і як продукт її власної історії, процесу, в якому сама особистість виступає головною діючою силою. Розуміння професійного шляху як процесу дозволяє розкрити життя викладача в усій її діалектичній зумовленості: викладач змінюється в часі, час змінює його.

Найважливішою і складовою частиною безперервної освіти є вища школа. Проблема початкової професійної освіти та становлення, в основі якої лежать принципи педагогіки, які спираються на особистісно-діялісну концепцію формування майбутнього фахівця, тенденції розвитку світової науки, техніки, виробництва і освіти, отримали свій розвиток у працях В. Давидова, І. Леонтьєва, К. Платонова.

Новий рівень освіти, який відповідає світовим стандартам, може бути досягнутий тільки на основі створення нового економічного механізму взаємодії вузів з галузями народного господарства, інтеграції його з наукою, поліпшення матеріально-технічного забезпечення та матеріальної бази, удосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ, його змісту, методів навчання та ін. Фахівці вважають, що в даний час викладачі мають адаптуватися в умовах ринкової економіки, тому у ВНЗ студенти мають:

- Отримати високу теоретичну і практичну підготовку, бути мобільними в здобутті знань, умінь і навичок в обраній спеціальності;
- Сформувати активну життєву позицію, навички творчої та самостійної діяльності;
- Виробити культуру поведінкової діяльності, психологічну стійкість, уміння працювати в ринкових умовах. Професійну освіту і професійне становлення викладача на всіх рівнях функціонує в тісному взаємозв'язку з науковими і виробничими організаціями. Вони забезпечують підготовку професійно компетентних викладачів, здатних ініціативно і творчо вирішувати проблеми навчання і виховання молоді. Професійна школа повинна розвиватися на принципах динамізму; варіативності, різноманітності організаційних форм, гнучкого реагування на потреби суспільства, особистості, виробництва. Професійне становлення у вузі жадає переходу від пасивних форм навчання до активних.

У процесі безперервної освіти та професійного становлення на цьому етапі майбутні викладачі отримують необхідні знання, уміння і навички, формується стійка потреба в безперервному поповненні та оновленні знань, що складають основу професійно-педагогічної

майстерності фахівця. Т. Міхалева, А. Нікітін організацію системи безперервної підготовки розглядають «... як спосіб вирішення проблемної ситуації, що виникає в вузах при необхідності введення нових (або поглиблення склалися) напрямів підготовки, що вимагають зміни наявних та вироблення нових коштів».

Одна з вимог системи безперервної освіти на етапі навчання у ВНЗ – навчити кожного учня вчитися, сформуванню у нього пізнавальну потребу в безперервному поповненні своїх знань.

Висновки. На нашу думку, навчання студентів гуманітарного вузу має носити проблемний характер, тому зміна організації навчального процесу має піти за наступними напрямками:

– Поглиблення фундаментальної підготовки студентів у процесі викладання всіх дисциплін, посилення міждисциплінарних зв'язків, встановлення оптимального співвідношення між загальною і фаховою підготовкою майбутніх викладачів;

– Всебічний розвиток у студентів творчого мислення і скорочення в цих цілях обсягу аудиторних занять, розширення самостійної роботи студентів, лабораторних практикумів на базі широкої комп'ютеризації процесу навчання;

– Створення обстановки змагальності в процесі навчальної праці, підвищення вимог до рівня і якості знань студентів, перехід найбільш здібних із них на навчання за індивідуальними навчальними планами, вдосконалення системи відбору майбутніх викладачів протягом усього періоду навчання у ВНЗ;

– Широке впровадження в навчальний процес комп'ютерної технології навчання, що передбачає контроль та облік професійних знань і навичок студентів;

– Зміна функцій викладача, які мають укладатися не стільки в передачі навчальної інформації, скільки в стимулюванні і керівництві пізнавальної і творчої діяльністю студентів. Сучасний рівень розвитку спорту висуває все більш зростаючі вимоги до особистості керівника спортивного колективу, його майстерності. Проблеми педагогічної майстерності фахівців з фізичної культури і спорту до цих пір мало розроблені. Лише окремі аспекти діяльності тренера-викладача були предметом спеціальних досліджень. Однак, тільки усвідомивши соціально-психологічну структуру діяльності тренера та процеси формування його особистості, можна створити науково-обґрунтовану теорію. Рішення даної проблеми особливо важливо для тренера на початку його діяльності, коли формується ставлення до обраної спеціальності, усвідомлюється її соціальна сутність.

Література:

1. Сисоєва С. О. Творча педагогічна діяльність вчителя: ознаки і методи / С. О. Сисоєва // Обдарована дитина. – 2005. – № 4. – С. 6–14.
2. Лаврінченко О.А. Тенденції розвитку ідей педагогічної майстерності вчителя: теорія і практика (середина XVI – кінець ХХ ст.) : автореф. дис... д-ра. пед. наук. – Київ, 2009. –38 с.
3. Костюченко В.Ф. Концепция специального профессионального образования в вузах физической культуры в современных условиях: автореф. дис... д-ра. пед. наук. — С-Пб. 1997.
4. Кузьмин А.М. Теоретические основы профессионального воспитания будущих специалистов физической культуры: автореф. дис. ... док. пед. наук. — Челябинск, 1999. С. — 40
5. Куликов Д.П. Организационно-педагогические условия развития профессионализма специалистов ФК и С: автореф. дис. ... канд. пед. наук. — Челябинск, 1999. С.- 18.

У статті звертаємо увагу на необхідність розвитку педагогічної майстерності майбутнього учителя фізичної культури та процеси її становлення.

Ключові слова: педагогічна майстерність, майбутні учителі фізичної культури.

В статье обращаем внимание на необходимость развития педагогического мастерства будущего учителя физической культуры и процессы ее становления.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, будущие учителя физической культуры.

The article draw attention to the need to develop pedagogical skills of teachers of physical culture and processes of its formation.

Keywords: *teaching skills, future teachers of physical culture.*